

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

12.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

12th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNIK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
27-28. oktobar 2023.

Belgrade, Serbia
October 27-28th, 2023

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine

Zbornik radova

12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023

Proceedings

**12. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–28. oktobar 2023. godine
Zbornik radova**

**12th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 27–28th, 2023
Proceedings**

Izdavač / Publisher

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

Za izdavača / For publisher

Prof. dr Marina Šestić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief

Prof. dr Svetlana Kaljača

Urednici / Editors

Prof. dr Ljubica Isaković

Prof. dr Sanja Ćopić

Prof. dr Marija Jelić

Doc. dr Bojana Drljan

Recenzenti / Reviewers

Prof. dr Tina Runjić

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Hrvatska

Prof. dr Amela Teskeredžić

Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Bosna i Hercegovina

Prof. dr Slobodanka Antić, prof. dr Milica Kovačević, doc. dr Nevena Ječmenica

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Lektura i korektura / Proofreading and correction

Dr Maja Ivanović

Maja Ivančević Otanjac

Dizajn i obrada teksta / Design and text processing

Biljana Krasić

Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku / Proceedings will be
published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-174-7

Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije učestvovalo
je u sufinansiranju budžetskim sredstvima održavanje naučnog skupa (Ugovor o
sufinansiranju – evidencioni broj 451-03-1657/2023-03).

ZNAKOVNA POEZIJA*

Marina Šestić**, Mia Šešum

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Uvod: *Poezija je oduvek percipirana kao umetnost koja se stvara u pisanoj, a izražava u vokalnoj formi putem recitovanja. Za mnoge kritičare i ljubitelje poezije 19. veka ona predstavlja ritmičku i vibrantnu sintezu koja se ogleda u izražajnom glasanju koje je oplemenjeno pokretima i facijalnom ekspresijom, sadrži muzičke elemente u vidu različitih modusa metra, ritma i rime koji je oplemenjuju, čine multidimenzionalnom, ekspresivnom i prefinjenom. Generacije stručnjaka su smatrale da je stvaranje poezije dar ili talenat koji nije dostupan gluvim i naglulvim osobama.*

Cilj: *Cilj ovog rada je da ukaže na istorijske i sociokulturne okvire, specifičnosti, poteškoće i doprinos savremene tehnologije u izražavanju znakovne poezije gluvih osoba.*

Metode: *Primenjene metode su uporedna analiza, evaluacija i sistem dedukcije i indukcije u razmatranju dostupne literature.*

Rezultati: *Znakovna poezija je veoma dugo imala neformalni karakter i izvodila se u zajednici gluvih na zabavama, skupovima i druženjima. Mnogi naučnici, kritičari, nisu ni pomišljali da gluve osobe mogu stvarati poeziju, biti pesnici. Međutim, Džon Karlin (John Carlin, 1813–1891), iako kongenitalno gluva osoba, bio je veoma talentovan pesnik, pisac i slikar. Njegovim savremenima je ta činjenica bila iznenađenje i izazivala je nevericu. Zahvaljujući njegovom primeru, i oni i njihovi naslednici shvatili su da gluvoća ne ograničava mogućnosti za bavljenje ovim vidom umetnosti. Znakovna poezija je vizuelna umetnička forma koja postaje sve aktuelnija u zajednici gluvih i čujućih osoba. Iako nije imala istu istoriju i institucionalnu podršku u različitim državama sveta, znakovna poezija izaziva sve veće interesovanje, finansijsku podršku i priznanje, pre svega zahvaljujući razvoju tehnologije.*

* Rad je proistekao iz projekta „Kreiranje Protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“, čiju je realizaciju podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (ev. broj 451-03-47/2023-01/200096)

** marinaradicsestic@gmail.com

Zaključak: *Savremeni svet predstavlja idealan okvir za razvoj i afirmaciju znakovne poezije. Danas gluvi pesnici snimaju svoju znakovnu poeziju ili prevode poeziju drugih autora na znakovni jezik, tako da su video snimci dostupni i prilagođeni široj javnosti.*

Ključne reči: *znakovna poezija, gluvi pesnici, istorija, savremena tehnologija*

UVOD

Poezija je grana književnosti u kojoj pesnik izražava svoje misli, osećanja i poruke kroz stihove. Pojam poezija potiče od grčke reči *poiesis* koja u prevodu znači *pravljenje*, što možemo tumačiti kao pravljenje ili stvaranje stihova. U odnosu na tematiku koja preovladava u književnom izražavanju koje se zove poezija, možemo je podeliti na lirsku i epsku poeziju i poemu. U lirskoj poeziji dominiraju stihovi koji artikulišu osećanja (ljubavna, rodoljubiva, satirična, socijalna, misaona itd.). Epska poezija kroz stihove opisuje događaje i obično je obimnijeg sadržaja (npr. najstarije epsko delo „Ep o Gilgamešu“). Grana poezije koja sadrži epske i lirске karakteristike naziva se poema (Todorović Radetić, 2023). Poezija je oduvek percipirana kao umetnost koja se, uglavnom, stvara u pisanoj, a izražava u vokalnoj formi putem recitovanja. Za mnoge kritičare i ljubitelje poezije 19. veka ona predstavlja ritmičku i vibrantnu sintezu koja se ogleda u izražajnom glasanju koje je oplemenjeno pokretima i facijalnom ekspresijom, sadrži muzičke elemente u vidu različitih modusa metra, ritma i rime koji je oplemenjuju, čine je multidimenzionalnom, ekspresivnom i prefinjenom. Generacije stručnjaka su smatrale da je stvaranje poezije dar ili talenat koji nije dostupan gluvim i naglulvim osobama (Nini, 2013).

STVARALAŠTVO GLUVIH PESNIKA KROZ ISTORIJU

Mnogi poznavaoци poezije nisu ni pomišljali da gluve osobe mogu stvarati poeziju, biti pesnici, ali istorijski podaci ukazuju na to da su gluve i nagluve osobe davale doprinos u ovoj oblasti književne umetnosti vekovima unazad.

Od prvih dostupnih podataka, pesnika Džona R. Berneta (1808-1874), pa sve do savremenog doba, do pesnikinje Alison L. Oubreht (Alison L. Aubrecht, 1979-), možemo primetiti da se ona u početku uglavnom obraća čujućoj populaciji i da je tokom vekova sve više inspirisana saznanjem, ponosom i pojačanim senzibilitetom kulture Gluvih kao značajne i priznate grupe stvaralaca. Ideja o tome da su gluvi osetljive i kreativne osobe kojima je potrebno razumevanje, empatija i poštovanje uobičajene su teme u poeziji Gluvih. Svaka vrsta poezije koju gluve osobe stvaraju zasniva se na vizuelnoj interpretaciji - performansu, veoma složenom i specifičnom obliku interpretacije koja dokazuje lepotu i bogatstvo njihovog jezika i kulture.

Džon Karlin (John Carlin, 1813-1891), iako kongenitalno gluva osoba, bio je veoma talentovan pesnik, pisac i slikar. Njegovim savremenicima je ta činjenica bila

iznenađenje i izazivala je nevericu. Zahvaljujući njegovom primeru, i oni i njihovi naslednici shvatili su da gluvoća ne ograničava mogućnosti za bavljenjem ovim vidom umetnosti, ali su zaključili da ovakvi izuzeci ne zavređuju pažnju i proučavanje poezije Gluvih (*The Poetry of the Deaf and Dumb*, 1847, p.14).

S druge strane, u tom periodu Edvard Miner Galadet (Edward Miner Gallaudet) je u više članaka utvrdio da postoje gluve osobe koje stvaraju poeziju jednako uspešno kao i čujuće osobe. Kao dokaz je priložio biografije i poeziju brojnih gluvih osoba. Pored Karlina, poezijom su se bavili Džems Nak, Džon R. Burnet, Hauard Glindon, Meri Toles Pit, Viliam Brd i Laura Bridžman (James Nack, John R. Burnet, Howard Glyndon, Mary Toles Peet, William L. Bird, and Laura Bridgman) (Šešum i Šestić, 2023; Nini, 2013).

Znakovna poezija je veoma dugo imala neformalni karakter i izvodila se u zajednici gluvih na zabavama, skupovima i druženjima. Sa razvojem kulture Gluvih,* koja ima bogatu tradiciju, dolazi do stvaranja poezije koja se zasniva na znakovnoj ili vizuelnoj interpretaciji, ali ne isključuje ni pisanu poeziju. Naime, usled auditivnih ograničenja, gluve osobe koriste različite komponente u komunikaciji i/ili umetničkom izražavanju: govor, znakovni jezik, pantomimu, facijalnu ekspresiju, pisano izražavanje, slike/crteže i simbole (Radić Šestić i sar., 2015; Radić Šestić i sar., 2020; Radić Šestić i sar., 2021).

SPECIFIČNOSTI ZNAKOVNE POEZIJE

Ukoliko čujuća osoba čita poeziju, ona to radi tako što uzme knjigu, čita, senzibilize i vizuelizuje u glavi poruke pesama, a kada gluva osoba predstavlja poeziju publici kroz performanse, ona kroz znakovni jezik, pantomimu, facijalnu ekspresiju, rimu, metriku, ritam pokreta i pauza, ekspresivnost i ikoničnost predstavlja živu i pokretnu zbirku pesama (Bauman, 2006 prema Radić Šestić i sar. 2021).

Znakovna poezija širom sveta nije jednako dostupna javnosti, posebno populaciji čujućih (Blondel & Miller, 2000; Christie & Vilkins, 2007; Crasborn, 2006; Machado, 2013). Pretpostavlja se da je ovaj vid poezije namenjen pripadnicima kulture Gluvih i da se gluvi pesnici trude da približe svoju poeziju, pre svega, toj publici. Takođe se može zaključiti da u zainteresovanu publiku ulaze i čujuće osobe koje poznaju i koriste znakovni jezik u komunikaciji (Sutton-Spence & Müller de Quadros, 2014). Među uživaocima u znakovnoj poeziji su one osobe koje razumeju znakovni jezik, npr. čujuće osobe koje se druže sa gluvima ili imaju gluve roditelje. Pesnici interpretiraju znakovnu poeziju kroz jezičku i kulturnu prizmu namenjenoj publici koja razume znakovni jezik i životna iskustva gluvih osoba. Za čujuće osobe koje ne poznaju znakovni jezik, gluvi pesnici se trude da im neverbalnim putem približe svoje emocije, životno iskustvo i viđenja sveta u kome žive.

U percepciji znakovne poezije postoji više elemenata koji doprinose njenom razumevanju, a to su sadržaj poezije, način interpretacije, prepoznavanje poruke i da li je uspostavljena konekcija i interakcija između pesnika i publike. Gluvi pesnici

* Zagovornici gluvoće kao kulture pored termina kultura uvek navode veliko slovo „G“ – Gluvi, dok malo slovo „g“ označava gluvoću kao patologiju (Dolnick, 1993).

koji imaju iskustvo, umeju da prepoznaju reakcije publike, ostvare konekciju i interakciju sa publikom i taj doživljaj opisuju kao da publika „ulazi” u pesnika i pesnik u publiku, tj. dolazi do jedinstvenog, sveopšteg umetničkog sažimanja i razumevanja svih koji učestvuju u umetničkom događaju (Bahan, 2006).

Kao i u slučaju tipične populacije, pripadnici kulture Gluvih nemaju veliko interesovanje za poeziju. Kada se gluve osobe bolje upoznaju sa znakovnom poezijom, sa objašnjenjima kako da joj pristupe, na koji način da se angažuju i uključe, često se njihova nezainteresovanost menja u afinitet prema ovom vidu umetnosti. Arenson i Krečmer (Arenson & Kretschmer, 2010) su u svom istraživanju predstavili znakovnu poeziju gluvim učenicima na časovima književnosti i utvrdili da je grupa učenika u znakovnoj poeziji prepoznala sopstvena iskustva, kao što su usamljenost, dosada, osećanje da su ignorisani od strane čujuće populacije i nemogućnost da komuniciraju sa drugima, posebno čujućim vršnjacima.

UMESTO ZAKLJUČKA

Danas gluvi pesnici mogu da snime svoju znakovnu poeziju ili prevedu pisanu poeziju drugih autora na znakovni jezik. Snimanje znakovne poezije na video-snimku ima višestruke prednosti:

1. Imaju dovoljno vremena da stvore performans koji šalje prepoznatljivu poruku;
2. Mogu da u stvaranje performansa uključe stručnjake koji će savetima podići kvalitet prezentacije znakovne poezije;
3. Mogu da ponove prezentaciju više puta dok ne dođu do najbolje verzije (Krentz, 2006).

Savremena znakovna poezija je sve dostupnija zahvaljujući razvoju tehnologije putem digitalnih medija, na CD-u ili na internetu. Dostupnost znakovne poezije ovim putem olakšava pristup mnogim korisnicima, kao i ponavljanje pregleda onoliko puta koliko korisnik želi. Korisnici mogu biti i gluve i čujuće osobe bilo koje nacionalnosti jer su znakovni jezik i svi elementi poetskog izražavanja njima u značajnoj meri razumljivi (Radić Šestić i sar., 2021; Schallenberger, 2010).

Istraživanje stvaranja poezije kod gluvih osoba je kompleksan fenomen koji zahteva mnogo više vremena i prostora jer se svi elementi koji su navedeni u radu mogu proučavati dublje, detaljnije i sa dužom vremenskom distancom.

LITERATURA

- Arenson, R., & Kretschmer, R. (2010). Teaching poetry: A descriptive case study of a poetry unit in a classroom of urban deaf adolescents. *American Annals of the Deaf*, 155 (2), 110–117.
- Bahan, B. (2006). Face-to-face tradition in the American Deaf Community. In H-D Bauman, J. L. Nelson, & H. M. Rose (Eds.), *Signing the Body Poetic* (pp. 21–50). Berkeley.

- Blondel, M., & Miller, C. (2000). Rhythmic structures in French sign language (LSF) nursery rhymes. *Sign Language and Linguistics*, 3, 59–77. <https://doi.org/10.1075/sll.3.1.04blo>
- Christie, K., & Wilkins, D. M. (2007). Themes and symbols in ASL poetry: Resistance, affirmation, and liberation. *Deaf Worlds*, 22, 1–49.
- Crasborn, O. (2006). A linguistic analysis of the use of the two hands in sign language poetry. In J. van de Weijer & L. Bettelou (Eds.), *Linguistics in the Netherlands* (pp. 65–77). Amsterdam, The Netherlands, Benjamins.
- Dolnick, E. (1993). Deafness as culture. *Atlantic*, 272(3), 37-53.
- Krentz, C. (2006). The camera as printing press: How film has influenced ASL literature. In H-D. Bauman, J. Nelson, & H. Rose (Eds.), *Signing the body poetic* (pp. 51–70). Berkeley.
- Nini, M. (2013). Education, Poetry and the Deaf. https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/55024/2/LIB_ResearchPrize_Nini_paper.pdf
- Machado, F. A. (2013). *Simetria na Poética Visual na Língua Brasileira de Sinais*. [Symmetry in Visual Poetry in Brazilian Sign Language]. Santa Catarina, Brazil, Federal University of Santa Catarina.
- Radić Šestić, M., Šešum, M., Isaković, Lj. (2021). Fenomen znakovane muzike u kulturi Gluvih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 20(4), 259-271. <https://doi.org/10.5937/specedreh20-34296>
- Radić Šestić, M., Šešum, M., Radovanović, V., i Ivanović, M. (2020). Humor u kulturi Gluvih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 19(1), 43-57. <https://doi.org/10.5937/specedreh19-25478>
- Radić Šestić, M., Ostojić, S., i Đoković, S. (2015). Odnos pripadnika kulture gluvih prema kohlearnoj implantaciji. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(1), 101-124. <https://doi.org/10.5937/specedreh1-7156>
- Schallenberger, A. (2010). *Ciberhumor nas comunidades surdas* [Cyberhumour in deaf communities]. Rio Grande do Sul, Brazil, UFRGS – Federal University of Rio Grande do Sul.
- Sutton-Spence, R., & Quadros, R. M. (2014). Performance Poética em Sinais: o que a audiência precisa para entender a poesia em sinais. [Poetic performance in sign languages: what the audience needs to understand signed poetry]. In M. Stumpf, R. M. Quadros, & T. A. Leite (Eds.), *Estudos da Língua Brasileira de Sinais II* (pp. 207–228). Florianópolis.
- Šešum, M., i Šestić, M. (2023). *Kultura gluvih*. Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- The Poetry of the Deaf and Dumb (1847). *American Annals of the Deaf*, 1(1) 14-15.
- Todorović Radetić, A. (2023) Prevod poezije. <https://www.prevodiodici.co.rs/blog/prevod-poezije/pristupljeno.9.07.2023>

SIGNED POETRY*

Marina Šestić, Mia Šešum

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

Introduction: *Poetry has always been perceived as an art that is created in writing and expressed in vocal form through recitation. For many critics and lovers of 19th-century poetry, it represents a rhythmic and vibrant synthesis that is reflected in the expressive voice followed by movements and facial expression, contains musical elements in the form of different modes of meter, rhythm, and rhyme that refine it and make it multidimensional, expressive, and refined. Generations of experts have considered the creation of poetry to be a gift or talent unavailable to the deaf and hard of hearing.*

Aim: *The aim of this paper is to point out the historical and sociocultural frameworks, specificities, difficulties, and the contribution of modern technology in the expression of signed poetry of deaf people.*

Methods: *The applied methods are comparative analysis, evaluation, and the system of deduction and induction in considering the available literature.*

Results: *Signed poetry has had an informal character for a very long time and was performed in the deaf community at parties, gatherings, and get-togethers. Many scientists and critics did not even think that deaf people could create poetry or be poets. However, John Carlin (1813-1891), although a congenitally deaf person, was a very talented poet, writer, and painter. To his contemporaries, this fact was a surprise and caused disbelief. Thanks to his example, both they and their successors realized that deafness does not limit the possibilities for practicing this form of art. Signed poetry is a visual art form that is becoming more and more relevant in the deaf and hearing community. Although it did not have the same history and institutional support in different countries of the world, signed poetry is attracting increasing interest, financial support, and recognition, primarily thanks to the development of technology.*

Conclusion: *The modern world represents an ideal framework for the development and affirmation of signed poetry. Today, deaf poets record their own signed poetry or translate the poetry of other authors into sign language, so that the videos are available and adapted to the general public.*

Keywords: *signed poetry, deaf poets, history, modern technology*

* This paper is part of the project “Creating Protocols for Assessing Educational Potentials of Children with Developmental Disabilities as the Criteria for Developing Individualized Education Plans” supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia (No. 451-03-47/2023-01/ 200096)